HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

UO‘K: 378.091.3:94(575.1)

O‘ZBEKISTON TARIXINI O‘QITISHDA ETNOGRAFIK MA’LUMOTLARDAN FOYDALANISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdullayeva Nasibaxon Arabovna
Andijon davlat pedagogika instituti
Milliy g‘oya ma’naviyat asoslari va
huquq ta’limi kafedrasi, tarix fanlari bo‘yicha
falsafa fanlar doktori (PhD), v/b professor.
+998945271793
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.23790985

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston tarixini o‘qitish jarayonida etnografik ma’lumotlardan foydalanish metodikasini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Etnografik ma’lumotlarning tarixiy bilimlarni boyitish, tarixiy voqea va jarayonlarni xalqning kundalik hayoti, urf-odatlari, an’analari, moddiy va ma’naviy madaniyati bilan bog‘liq holda tushuntirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda etnografik manbalarning ta’lim jarayonidagi o‘rni, ularni tarixiy izchillik asosida tanlash va qo‘llash metodlari, interfaol hamda raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, etnografik materiallardan foydalanishning talabalarning tarixiy tafakkuri, mustaqil fikrlashi, manbalar bilan ishlash ko‘nikmalari va tarixiy-madaniy merosni anglash kompetensiyalariga ta’siri yoritilgan. Tadqiqot natijasida O‘zbekiston tarixi ta’limida etnografik ma’lumotlardan foydalanish metodikasini manbashunoslik, interfaol ta’lim, raqamli texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish zarurligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston tarixi, etnografiya, etnografik ma’lumotlar, tarixiy manba, tarix ta’limi, metodika, innovatsion metodlar, interfaol ta’lim, raqamli texnologiyalar, tarixiy tafakkur, milliy-madaniy meros.

Аннотация. В данной статье исследуются вопросы совершенствования методики использования этнографических сведений в процессе преподавания истории Узбекистана. Проанализированы педагогические возможности этнографических сведений в обогащении исторических знаний, а также в объяснении исторических событий и процессов во взаимосвязи с повседневной жизнью народа, его обычаями, традициями, материальной и духовной культурой. В исследовании рассматриваются место этнографических источников в образовательном процессе, методы их отбора и использования с учётом принципа исторической последовательности, а также возможности их интеграции с интерактивными и цифровыми технологиями. Особое внимание уделено влиянию использования этнографических материалов на развитие исторического мышления студентов, их самостоятельного мышления, навыков работы с источниками и компетенций в области осмысления историко-культурного наследия. В результате исследования обоснована необходимость совершенствования методики

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

использования этнографических сведений в образовании по истории Узбекистана на основе источниковедческого, интерактивного, цифрового и компетентностного подходов.

Ключевые слова: история Узбекистана, этнография, этнографические сведения, исторический источник, историческое образование, методика, инновационные методы, интерактивное обучение, цифровые технологии, историческое мышление, национально-культурное наследие.

Annotation. This article examines issues related to improving the methodology of using ethnographic information in the teaching of the history of Uzbekistan. It analyzes the pedagogical potential of ethnographic information in enriching historical knowledge and explaining historical events and processes in relation to the everyday life, customs, traditions, material and spiritual culture of the Uzbek people. The study considers the role of ethnographic sources in the educational process, methods of their selection and application based on the principle of historical consistency, as well as the possibilities of integrating ethnographic materials with interactive and digital technologies. Particular attention is paid to the impact of using ethnographic materials on the development of students' historical thinking, independent thinking, source-analysis skills, and competencies related to understanding historical and cultural heritage. The study substantiates the need to improve the methodology of using ethnographic information in history education in Uzbekistan based on source studies, interactive learning, digital technologies, and competency-based approaches.

Keywords: history of Uzbekistan, ethnography, ethnographic information, historical source, history education, methodology, innovative methods, interactive learning, digital technologies, historical thinking, national and cultural heritage.

Kirish. Bugungi kunda tarix ta'limining asosiy vazifalaridan biri talabalarda tarixiy voqea va jarayonlarni izchil anglash, ularni turli manbalar asosida tahlil qilish hamda tarixiy-madaniy merosga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan O'zbekiston tarixini o'qitishda an'anaviy tarixiy manbalar bilan bir qatorda etnografik ma'lumotlardan foydalanish muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

Etnografiya xalq va elatlarning kelib chiqishi, etnik xususiyatlari, joylashuvi, madaniy-maishiy aloqalari, an'anaviy mashg'ulotlari, ijtimoiy va oilaviy turmushini o'rganuvchi fan sifatida tarix bilan uzviy aloqada rivojlanadi. I. Jabbarovning *O'zbek xalqi etnografiyasi* asarida o'zbek xalqining etnik tarixi, joylashuvi, madaniy-maishiy aloqalari, an'anaviy mashg'ulotlari hamda ijtimoiy va oilaviy turmushi kabi masalalar yoritilgan.

Tarixiy jarayonlarni faqat siyosiy voqealar va tarixiy shaxslar faoliyati orqali o'rganish tarixiy taraqqiyotning inson hayoti bilan bog'liq jihatlarini to'liq ochib bermasligi mumkin. Etnografik ma'lumotlardan foydalanish esa tarixiy voqelikni xalqning kundalik turmushi, xo'jalik faoliyati, hunarmandchiligi, kiyinish madaniyati, oilaviy munosabatlari, marosimlari va urf-odatlari bilan bog'lash imkonini beradi.

Tarixiy manbalarni ilmiy asosda tasniflash va ulardan foydalanish ham mazkur jarayonning muhim shartidir. *Manbashunoslik* darsligida O'zbekistonning qadimdan eng yangi davrgacha bo'lgan

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

tarixini yorituvchi manbalar mazmuni, mualliflari va tarixiy ahamiyati yoritilib, manbalarni davriy va mazmuniy jihatdan tasniflash masalalariga e'tibor qaratilgan.

Shu jihatdan etnografik ma'lumotlardan tarix ta'limida foydalanish faqat qo'shimcha material berish emas, balki tarixiy manbani tahlil qilish, uning mazmunini tarixiy kontekstga joylashtirish va undan pedagogik maqsadda foydalanish metodikasini ishlab chiqishni talab etadi.

Tadqiqotning **maqsadi** O'zbekiston tarixini o'qitishda etnografik ma'lumotlardan foydalanish metodikasining nazariy va pedagogik asoslarini aniqlash hamda uni zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy **vazifalari** quyidagilardan iborat:

- etnografik ma'lumotlarning tarix ta'limidagi mazmuni va o'rnini aniqlash;
- etnografik materiallardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini ochib berish;
- etnografik manbalarni tarixiy izchillik asosida qo'llash metodlarini aniqlash;
- interfaol va raqamli texnologiyalar yordamida etnografik materiallardan foydalanish imkoniyatlarini asoslash;
- etnografik ma'lumotlardan foydalanish metodikasini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlarini belgilash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Tadqiqotda tarixiylik, tizimlilik, izchillik, qiyosiy-tahliliy yondashuv, manbashunoslik, pedagogik kuzatuv va kompetensiyaviy yondashuv metodlaridan foydalanildi.

Tarixiy-metodologik asos sifatida tarixiy tadqiqotlarda qo'llaniladigan zamonaviy yondashuvlardan foydalanildi. S.B. Shadmanovaning *Tarixiy tadqiqotlarning metodologiyasi va zamonaviy usullari* darsligida tarixiy tadqiqotlarning maxsus va umumiy metodlari, mikro va makro tarix, lokal tarix hamda kundalik hayot tarixini o'rganish masalalari ko'rib chiqilgan.

Tadqiqotning manbashunoslik yo'nalishida etnografik ma'lumotlarni tarixiy manbalar tarkibida tahlil qilishga e'tibor qaratildi. Bunda manbaning kelib chiqishi, mazmuni, tarixiy davri, hududiy xususiyati va ilmiy qiymatini aniqlash mezonlari asos qilib olindi.

Tadqiqot jarayonida etnografik materiallar quyidagi guruhlarga ajratib o'rganildi:

1. **Moddiy etnografik materiallar** — milliy kiyimlar, hunarmandchilik buyumlari, uy-ro'zg'or jihozlari, mehnat qurollari va boshqa moddiy madaniyat namunalari.
2. **Og'zaki manbalar** — urf-odatlar, marosimlar, xalq og'zaki ijodi va avloddan-avlodga o'tib kelayotgan tarixiy ma'lumotlar.
3. **Yozma manbalar** — etnografik tavsiflar, tarixiy qaydlar, ilmiy tadqiqotlar va yozma hujjatlar.
4. **Tasviriy manbalar** — tarixiy fotosuratlar, tasvirlar, chizmalar va boshqa vizual materiallar.

Mazkur manbalarni ta'lim jarayoniga joriy etishda "manbani aniqlash — tavsiflash — taqqoslash — tarixiy kontekstga joylashtirish — xulosa chiqarish" algoritmidan foydalanish taklif etiladi.

Metodik jihatdan etnografik materiallar interfaol ta'lim metodlari, guruhli ishlar, muammoli ta'lim, loyiha metodi, multimedia taqdimotlari, elektron manbalar va raqamli xaritalar bilan integratsiya qilinishi mumkin.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

NATIJALAR. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston tarixini o‘qitishda etnografik ma’lumotlardan foydalanish tarixiy bilimlarni konkretlashtirish va talabalarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish uchun metodik imkoniyat yaratishini ko‘rsatadi.

Birinchi navbatda, etnografik materiallar tarixiy voqea va jarayonlarni xalqning kundalik hayoti bilan bog‘lash imkonini beradi. Masalan, muayyan tarixiy davrni o‘rganishda shu davrga oid hunarmandchilik, kiyinish, uy-joy, xo‘jalik faoliyati yoki oilaviy munosabatlar haqidagi ma’lumotlardan foydalanish tarixiy davrning yaxlit manzarasini shakllantiradi.

Ikkinchidan, etnografik materiallar talabalarning **manbalar bilan ishlash kompetensiyasini** rivojlantirish imkonini beradi. Talaba manbani faqat o‘qib chiqish bilan cheklanmay, uning kelib chiqishi, mazmuni, tarixiy sharoiti va ahamiyatini tahlil qiladi.

Uchinchidan, etnografik ma’lumotlar asosida tashkil etilgan muammoli va interfaol mashg‘ulotlar talabaning mustaqil fikrlash faolligini kuchaytiradi. Masalan, “Muayyan hunarmandchilik turining aynan shu hududda rivojlanishiga qanday omillar ta’sir ko‘rsatgan?” kabi savollar talabalarni tarixiy va etnografik dalillarni qiyoslashga undaydi.

To‘rtinchidan, etnografik materiallarni raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash ularning ta’limiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Tarixiy fotosuratlar, raqamli xaritalar, elektron kataloglar, multimedia materiallari va virtual ekskursiyalardan foydalanish etnografik obyektlarni vizual tarzda o‘rganishga sharoit yaratadi.

Tadqiqot asosida O‘zbekiston tarixi darslarida etnografik materiallardan foydalanishning quyidagi **metodik modeli** taklif etiladi:

Tarixiy mavzuni aniqlash → etnografik manbani tanlash → manbani ilmiy tekshirish → tarixiy kontekst bilan bog‘lash → interfaol topshiriq yaratish → talabaning mustaqil tahlili → muhokama → tarixiy xulosa → kompetensiyani baholash.

Mazkur modelning muhim jihati shundaki, etnografik material darsga shunchaki ko‘rgazmali vosita sifatida emas, balki talabaning mustaqil tarixiy tahlilini tashkil etuvchi **didaktik resurs** sifatida kiritiladi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, etnografik materiallardan foydalanishda baholashni uch asosiy yo‘nalishda tashkil etish maqsadga muvofiq:

Yo‘nalish	**Asosiy ko‘rsatkich**
Tarixiy bilim	Davr, voqea va hududni to‘g‘ri aniqlash
Manbashunoslik ko‘nikmasi	Manbani tahlil qilish va tarixiy qiymatini aniqlash
Tahliliy kompetensiya	Taqqoslash va sabab-oqibatni tushuntirish
Mustaqil fikrlash	Dalillar asosida xulosa chiqarish
Raqamli kompetensiya	Elektron va vizual manbalardan foydalanish
Madaniy kompetensiya	Tarixiy-madaniy merosni anglash

MUHOKAMA. O‘zbekiston tarixini o‘qitishda etnografik ma’lumotlardan foydalanish masalasini tarixiy tadqiqot metodologiyasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish zarur. Tarixiy manbalar bilan ishlashning zamonaviy metodologiyasida manbani tanqidiy tahlil qilish, uning tarixiy kontekstini aniqlash va turli manbalarni qiyoslash muhim o‘rin tutadi. Shadmanovaning metodologiyaga oid

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

darsligida ham tarixiy tadqiqotning zamonaviy yo‘nalishlari, mikro va makro yondashuv hamda lokal tarix masalalariga e’tibor qaratilgan.

Etnografik materiallardan foydalanish ayniqsa kundalik hayot tarixini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki etnografik manbalar tarixiy jarayonlarni oddiy insonlarning turmush tarzi va ijtimoiy-madaniy tajribasi orqali ko‘rish imkonini beradi. Bu esa tarix ta’limida “katta tarixiy jarayonlar” bilan “insonning kundalik hayoti” o‘rtasidagi aloqani ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, etnografik ma’lumotlardan foydalanishda ayrim metodik talablarni hisobga olish zarur. Birinchidan, barcha etnografik ma’lumotlarni bir xil darajadagi tarixiy dalil sifatida qabul qilish mumkin emas. Og‘zaki xotira, rivoyat yoki an’ana tarixiy faktni yoritishda muhim material bo‘lishi mumkin, biroq uni boshqa manbalar bilan qiyosiy tahlil qilish talab etiladi.

Ikkinchidan, etnografik materialni tarixiy davrdan ajratib o‘rganish metodik jihatdan to‘g‘ri emas. Biror urf-odat yoki madaniy hodisaning bugungi ko‘rinishi uning tarixiy shakli bilan aynan bir xil bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun ta’lim jarayonida hodisaning kelib chiqishi, rivojlanishi va tarixiy o‘zgarishiga e’tibor qaratish lozim.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalardan foydalanishning o‘zi metodik innovatsiya hisoblanmaydi. Asosiy masala raqamli vositaning o‘quv maqsadiga qanday xizmat qilishi bilan belgilanadi. Masalan, etnografik obyektning fotosuratini namoyish qilishdan ko‘ra, talabalarga ushbu obyektni tarixiy kontekstda tahlil qilish, uning hududiy xususiyatlarini xaritada aniqlash yoki boshqa davrga oid obyekt bilan taqqoslash topshirig‘ini berish yuqori darajadagi bilish faoliyatini yuzaga keltiradi.

Manbashunoslik darsligida tarixiy manbalarni davriy va mazmuniy jihatdan tizimlashtirishga alohida e’tibor berilganligi etnografik materiallardan foydalanish metodikasini ishlab chiqishda ham muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, etnografik ma’lumotlardan foydalanish metodikasining samaradorligi uch asosiy omil bilan belgilanadi: manbaning ilmiy asoslanganligi, muning tarixiy kontekst bilan bog‘lanishi va talabaning faol tahliliy faoliyatiga yo‘naltirilishi.

XULOSA

O‘zbekiston tarixini o‘qitishda etnografik ma’lumotlardan foydalanish tarixiy ta’lim mazmunini boyitish va uni insonning real hayoti bilan bog‘lash imkonini beruvchi muhim metodik yo‘nalish hisoblanadi. Tadqiqot natijalari etnografik materiallardan foydalanish talabalarning tarixiy tafakkuri, manbalar bilan ishlash, qiyosiy tahlil qilish, mustaqil fikrlash va tarixiy-madaniy merosni anglash kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Etnografik ma’lumotlardan foydalanish metodikasini takomillashtirishda, avvalo, manbalarni ilmiy asosda tanlash va tasniflash, ularni tarixiy izchillikda taqdim etish, interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish zarur.

Maqolada taklif etilgan **“manbani tanlash — ilmiy tahlil — tarixiy kontekst — interfaol topshiriq — mustaqil tahlil — xulosa — baholash”** modeli etnografik materiallarni tarix darsining oddiy qo‘shimcha materiali emas, balki talabaning faol tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etuvchi pedagogik vosita sifatida qo‘llash imkonini beradi.

Kelgusida ushbu metodikani tajriba-sinov asosida tekshirish, turli tarixiy mavzular bo‘yicha etnografik materiallarning elektron bazasini yaratish, raqamli xaritalar va virtual muzeylardan foydalanish metodikasini ishlab chiqish O‘zbekiston tarixi ta’limida etnografik ma’lumotlardan foydalanishning ilmiy-metodik imkoniyatlarini yanada kengaytirishi mumkin.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Jabbarov I.** O‘zbek xalqi etnografiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 1994. — 320 b. Чирчикский педагогический университет
2. **Alimova D. (mas’ul muharrir).** Manbashunoslik. — Toshkent: Turon-Iqbol, 2019. — 480 b. ISBN 978-9943-14-612-9. Ренессанс университет
3. **Shadmanova S.B.** Tarixiy tadqiqotlarning metodologiyasi va zamonaviy usullari. — Toshkent: O‘zbekiston NMIU, 2019. — 320 b. ISBN 978-9943-25-913-3. Чирчикский педагогический университет
4. **Usmonov Q., Sodiqov M., Burxonova S.** O‘zbekiston tarixi. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2006. — 520 b. ISBN 978-9943-13-001-2. akbt.samvmitf.uz
5. **Usmonov Q., Sodiqov M., Burxonova S.** O‘zbekiston tarixi. — 2016. Elektron nashr.